SLOVENSKÉ PRIEZVISKÁ V DATABÁZE AMERICAN FAMILY NAMES

PETER ĎURČO

Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda, Trnava, Slovensko

ĎURČO, Peter: Slovak surnames in the Database of American Family Names. *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, 2021, Vol. 72, No 1, pp. 183 – 193.

Abstract: The issue of transcribing proper names from foreign languages into Slovak has received constant attention in Slovak linguistics. The article brings the opposite view. It is devoted to the issue of transcribing surnames from Slovak into English. The starting point of the analysis is the Database of surnames in the United States of America. The article focuses mainly on the adaptation and variability of transcription of surnames with accented letters.

Key words: onomastics, surnames, Slovak family names, spelling

1. POZNÁMKY K ORTOGRAFII PRIEZVISK

Zásady písania prevzatých slov a cudzích vlastných mien upravujú *Pravidlá slovenského pravopisu* (2013, ďalej PSP). Všeobecná tendencia je, že aj slová cudzieho pôvodu sa po ich zdomácnení píše podľa zásad, ktoré sa uplatňujú pri písaní slov domáceho pôvodu. Kritérium zdomácnenia však neplatí pri osobných menách. Pri vlastných menách cudzieho pôvodu sa zachovávajú písmená s inými diakritickými znamienkami ako v slovenčine. V minulosti sa častejšie využívali adaptácie cudzích písmen s odlišnými diakritickými znamienkami. Namiesto nich sa používali a aj sa používajú domáce písmená podľa výslovnosti alebo pôvodné písmená bez cudzích diakritických znamienok. Súčasné typografické možnosti digitálnych médií však používanie cudzích písmen zjednodušujú. Pri cudzích menách sa zachovávajú aj zložky (*sz, sch, sh, nh, lj, nj*). Podľa PSP sa výnimky písania cudzích mien týkajú len veľmi známych osobností a pôvodných podôb starogréckych a latinských vlastných mien, kde sa v ustálených prípadoch používajú vžitá podoba, pri ktorých nejde iba o pravopisné poslovenčenie (porov. PSP, 2013, s. 38 – 44).

Téma transkripcie a transliterácie cudzích priezvisk v slovenčine bol venovaný aj samostatný vedecký seminár (porov. Králik, 2002). Osobitnú problematiku predstavuje výslovnosť cudzích mien v slovenčine (porov. Král, 2005). Problematiku transfonemizácie vlastných mien z angličtiny do slovenčiny podrobne osvetlil Martin Ološtiak (2002). Opačný vzťah, teda preberanie slovenských priezvisk do iných jazykov, sa doposiaľ hlbšie skúmal predovšetkým v maďarčine (porov. Valentová, 2015a, b). Databáza priezvisk v Spojených štátoch amerických ponúka možnosť sle-

dovať tento jav z ortografickej stránky, pretože sa v nej nachádzajú aj priezviská slovenskej a širšej slovanskej proveniencie.

Ortografia priezvisk je špecifický onomastický problém. Je to primárne zapríčinené všeobecnou polarizáciou vlastných mien vo vzťahu k apelatívam. Na podstatu problému poukázal už Vincent Blanár. Podľa neho sa vlastné mená tvoria (ako druhotný plán jazyka) na pozadí apelatívnej slovnej zásoby. Zdôrazňuje, že pri ich tvorení a používaní sa neuplatňujú len zákonitosti apelatívneho jazykového kódu, ale aj špecifické zákonitosti vlastných mien. Z tejto dvojakej súvzťažnosti vlastných mien vyplýva podľa V. Blanára dvojaký status kategórie nomen proprium, a to lingvistický status a onomastický status. Tento fakt pokladá V. Blanár pre analýzu vlastných mien a vôbec pre metodologický postoj v onomastike za podstatný (Blanár, 2008, s. 9).

Súbory priezvisk tvoria podľa V. Blanára otvorené rady, nachádzajú sa v nich priezviská, ktoré nemajú paralely v domácich útvaroch, preto je ťažké zosúladiť pravidlá o prechýľovaní pri niektorých cudzích a exotických menách. Ďalším závažným faktom je aj to, že spisovná kodifikácia nemôže obchádzať tradíciu a rodinný (lokálny) úzus nositeľa mena (Blanár, 2008, s. 27 – 28). Závažnou podobou priezviska je forma zapísaná v matrike.

Špecifickými faktormi, ktoré ovplyvňujú vlastné mená, sú mimojazykové činitele, ktoré súvisia so sociálnymi, právnymi, historickými normami príslušného štátu, jeho administratívy. Tieto činitele neustále vplyvajú na šandardizáciu i vlastných mien. V. Blanár už pred mnohými desaťročiami konštatoval, že existujúcu onymiu výrazne zasahuje zmenená štátnopolitická a ideologická situácia (porov. Blanár, 1950). Týka sa pomenúvania a premenúvania obcí, ulíc, inštitúcií alebo úradného menenia priezvisk pri „vyrovnávaní“ cudzích mien s menami domáceho etnika (Blanár, 2008, s. 48).

Podľa V. Blanára (2008, s. 53) je základnou jednotkou pri priezviskách ich grafický variant. To znamená, že ortografické varianty sú samostatné onymické jednotky, porov. napr. rôzne podoby priezviska *Palfi*: *Palfi* (53/57),¹ *Pálfi* (108/118), *Palfy* (4/5), *Pálfy* (116/113), *Pálfy* (77/83), *Pálfli* (0/1), *Palfy*.

Rozhodujúci vplyv mimojazykových činiteľov zdôrazňuje aj Milan Majtán, ktorý konštatuje, že slovenské priezviská odrážajú zložité spoločenské a kultúrne dejiny mnohonárodnostného uhorského štátu. Sú v nich podľa neho stopy ešte starších byzantsko-rímskych vzťahov, v severnej časti nášho územia valašskej kolonizácie, najmä od 13. storočia ohlasy nemeckého osídľovania baníckych a vinohradníckych oblastí, severné časti územia východného Slovenska boli ovplyvnené osídľovaním ukrajinského či rusínskeho etnika. Na vývin priezvisk vplývali podľa M. Majtána aj husitsko-bratrské výpravy, turecké vojenské nájazdy na územie stredného aj západného Slovenska a turecko-osmanské panstvo v niektorých južnejších, ako aj

¹ V zátvorkách sú počty mužských/ženských nositeľov/nositeľiek tohto tvaru priezviska v databáze priezvisk na Slovensku.

habánske osídlenie v najzápadnejších častiach nášho územia. K jazykovým činiteľom, ktoré pôsobili na formovanie a na podobu priezvisk, patrí podľa M. Majtána používanie latinčiny, nemčiny, maďarčiny a češtiny. Ďalším javom je podľa neho zachovanie rozličných nárečových javov a foriem, pretože priezviská vznikali a formovali sa v stredoveku, teda v predpisovnom období vývinu slovenského jazyka. Okrem toho M. Majtán (2014, s. 9) konštatuje, že priezviská, ktoré vznikli z prevzatých slov, a priezviská neslovenského pôvodu majú podoby s rozmanitým stupňom adaptácie do slovenčiny. Priezviská cudzieho pôvodu majú niekedy aj pôvodnú neslovenskú jazykovú a grafickú podobu.

Pravopis priezvisk má svoje zvláštnosti. Príkladom môžu byť aj priezviská v českom prostredí, kde bol silný stáročný germánsky vplyv. Podľa Dobravy Moldanovej (1983, s. 31) nejde len o to, že sa v priezviskách uchovávali rozkolísané písárske zvyklosti alebo starý pravopis, čo zapríčinilo, že aj v jednej rodine mohlo byť jedno priezvisko zapísané rôzne, napr. českým alebo nemeckým pravopisom, ale dochádzalo k čiastočným alebo skomoleným spätným prepisom a české pogermanizované priezvisko sa znovu počesťovalo, napr. priezvisko *Šorš* vzniklo z nemeckého prepisu českého nárečového *Schoř* = *tchoř* (*Schorsch*) a bolo spätne počesťené. D. Moldanová (1983, s. 32) poukazuje aj na jav, keď sa české priezviská v nečeských textoch prekladali (napr. *Kříž* sa v latinskom texte písal *Crux*), alebo sa priezviská latinizovali (napr. *Sníška* – *Smiechus*), čo bolo v dobe humanizmu bežné v celej Európe.

Náš výskum na základe databázy priezvisk na Slovensku z roku 1995² ukázal, že ak pravopisná podoba cudzieho priezviska dovoľuje obmenu niektorej grafémy alebo skupiny grafém, tak sa aj spravidla príslušný variant priezviska vyskytuje, cudzie priezvisko zapísané iným pravopisným systémom má spravidla aj slovenské ortografické varianty, ortografická variabilita priezviska závisí aj od jeho „hláskového potenciálu“, priezviská vytvárajú celé variantné série v rámci svojho „hláskového potenciálu“ a variantné ortografické série vznikajú následne aj pri adaptovaných a z nich odvodených podobách priezvisk (Ďurčo, 2002).

2. PRIEZVISKÁ V DATABÁZE

Ak by sme mali zovšeobecniť hlavné činitele vplývajúce na podoby priezvisk vo všeobecnosti, tak sú to mimojazykové činitele multietnicita, historicita a hlavný jazykový činiteľ je mnohojazyčnosť. Z hľadiska uvedených činiteľov predstavujú Spojené štáty americké pravdepodobne najkomplexnejší a najpestrejší konglomerát spomínaných faktorov. Významným príspevkom k skúmaniu tejto situácie sa stal výskum priezvisk v USA. Po vyše desať rokov trvajúcej práci na *Slovníku priezvisk v Spojených štátoch amerických* pod vedením hlavného editora Patricka Hanksa

² https://www.juls.savba.sk/durco_priezviska.html

v spolupráci s takmer štyrmi desiatkami konzultantov z celého sveta vyšiel v roku 2003 v tlačenej podobe trojväzkový slovník, ktorý obsahuje vyše 70 000 najčastejších priezvisk v USA. Už vtedy sa začalo uvažovať o jeho novom, aktualizovanom, rozšírenom a revidovanom elektronickom spracovaní. Nová databáza bola doplnená o 10 000 nových priezvisk, čo dohromady pokrýva 85 % všetkých priezvisk v USA.

Emigrácia Slovákov do USA má viac ako stopäťdesiatročnú históriu a bola poznačená niekoľkými vlnami.³ S tým spojený osud priezvisk Slovákov v Amerike sa spája aj s úsilím o uznanie slovenskej národnosti.⁴ Konštantín Čulen píše vo svojej knihe *Dejiny Slovákov v Amerike* doslova o boji o slovenské meno (rozumej o slovenskú národnosť) v americkej štatistike, keďže Slováci sa nemohli hlásiť za Slovákov, pretože oficiálne pochádzali z Uhorska. V štatistikách sa zapisovala tzv. „politická národnosť“, a teda Slováci boli evidovaní ako Uhri, proti čomu sa slovenskí národovci búrili, pretože ich stotožňovali s Maďarmi. Z iniciatívy Slovenskej ligy v Spojených štátoch prijali na schôdzi 7. marca 1910 v Pittsburghu zástupcovia slovenských, chorvátskych, srbských, slovinských a rusínskych spolkov, zastupujúcich vyše sedemstotisíc členov, rezolúciu, v ktorej žiadali, aby sa pri budúcom sčítaní obyvateľov Spojených štátov rozlišovali medzi vystaňovalcami aj v ich prípade národnosti, ako to bolo v prípade Čechov a Poliakov z Rakúsko-Uhorska, alebo Fínov od iných národností Ruska, alebo Írov zo Spojeného kráľovstva. Deputácii vo Washingtone, ktorú viedol Peter V. Rovnianek, sa podarilo s pomocou senátora za štát Pensylvánia Georgea Olivera presvedčiť administratívnych pracovníkov, ktorí mali na starosti prípravu sčítania obyvateľov, hoci sčítacie hárky, ktorých cena bola 250 000 dolárov, už boli vytlačené, a už 14. marca kongres prijal príslušné dodatky v zákone, ktorý prezident W. H. Taft aj podpísal. Bol dokonca vydaný osobitný zákon, aby boli predošlé sčítacie hárky zničené a namiesto nich vytlačené nové, v ktorých by Slováci mohli priznať svoju národnosť. Považovalo sa to za neslýchaný triumf, „aký annále Slavianov v Amerike môžu zaznačiť“, ktorý zabránil, aby sa slovenská národnosť potichu odstránila z oficiálnych úradných amerických dokumentov (Čulen, 1942, s. 156).

³ Podľa portálu *Slovenské zahraničie* sú štatistické údaje o počte slovenských prisťahovalcov do USA pred rokom 1918 nepresné. Federálny súpis z roku 1920 uvádza, že v USA žilo 619 866 Slovákov, z nich 274 948 narodených mimo USA a 344 918 narodených v USA. Súpis z roku 1990 registruje 1 882 915 osôb slovenského pôvodu. Sčítanie obyvateľov USA z roku 2000 zaznamenalo pokles počtu osôb hlásiacich sa k slovenskej národnosti na 820 711 obyvateľov. *US Census 2002* uvádza 800 756 osôb hlásiacich sa k slovenskému pôvodu (<https://www.slovenskezahranicie.sk/sk/stranka/55/spojene-staty-americke>).

⁴ Zoznam priezvisk Slovákov v USA nájdeme aj na stránke *Slovak Institute* v rámci projektu *Slovakia-SLRP* (*Surname Location Reference Project*), ktorý bol naposledy aktualizovaný v roku 2003. Zoznam obsahuje asi 3 000 priezvisk od Slovákov, ktorí poslali údaje o svojich koreňoch na Slovensku podľa bývalých stolíc a uviedli aj lokalizáciu svojho pobytu v USA. Zoznam uvádza len amerikanizovanú podobu priezvisk bez diakritiky (<http://www.slovakinstitute.com/SLRP%20Web/Index%20SLRP.htm>).

2.1. Štruktúra databázy

Štruktúru databázy uvádzame ako príklad modelu pre tvorbu databázy pri výskume priezvisk, ak by sa v budúcnosti mal takýto projekt realizovať na Slovensku. Databáza zachováva pôvodnú štruktúru slovníkového hesla z tlačenej podoby, ktorá je doplnená novými funkcionalitami na konzultantské a redakčné multieditovanie:

- Heslo
 - Frekvencia v rokoch 1997, 2000, 2007 a 2010
- Výklad
 - „zdrojový jazyk“ a pôvod mena
 - „regionálny“ výskyt
 - etymológia
 - najčastejšie krstné mená ako indikátor pre pôvod priezviska
 - história
 - odkazy
 - tzv. „anchor names“ – úplný výklad
 - varianty – odkazové heslá

Heslár poskytuje rôzne možnosti triedenia, výberu a zobrazenia mien podľa tvaru, frekvencie, stavu autorského a redakčného spracovania, výkladu, histórie, redakčných poznámok, podľa konzultantov a chronológie spracovania:

Tab. 1. Hlavná stránka databázy s funkciami

Priezviská s geneticky rozdielnymi etymónmi sa v databáze spracúvajú samostatne:

DAFN2 LIST

test Save Save & close Close

Status Active PWH approved ☒ XRs from here XRs to here

headword Ban TD 1997 461 Freq 2007 1390

sense nr. 1 Status Active + sense remove sense

Croatian, Slovenian, and Serbian; Hungarian and Slovak (both Bán):
nickname from Hungarian <i>bán</i>, South Slavic <i>ban</i>, or Slovak
<i>bán</i> 'governor' (from Avar <i>bajan</i> 'rich' (adjective) or 'rich man').
Historically, it is found mostly as a Croatian status name for a regional military or
administrative leader (first used in Croatia in the 10th century and derived from
the Hungarian word). The surname possibly denoted a person in the service of a
ban or one who came from a land under the authority of a ban. It may also have
denoted a landlord. Hungarian <i>Bán</i> was also used as an old personal
name.

open links

sense nr. 2 Status Active + sense remove sense

As a Slovenian surname it may also be derived from the personal name
<i>Urban</i>.

open links

sense nr. 3 Status Active + sense remove sense

German: variant spelling of <x>Bann</x>.

open links

sense nr. 4 Status Active + sense remove sense

Japanese 伴 'comrade': this name is found mostly in eastern Japan. Some families
pronounce the same character as <i>Tomo</i>.

open links

sense nr. 5 Status Active + sense remove sense

Chinese: Mandarin form of the Chinese surname 班, meaning 'squad' or
'theatrical troupe' in Chinese: from the second element of the personal name
<i>Dou Ban</i> (斗班), given name of a prince, grandson of king Ruo Ao (died
<i>c.</i> 764 BC) of the state of Chu the state of Chu during the Spring and
Autumn period (770–476 BC).

open links

sense nr. 6 Status Active + sense remove sense

Korean: variant of <x>Pan</x>.

open links

Tab. 2. Heslo v databáze s priezviskom s rozličnou etymológiou

Ukážka hotového hesla:

Boehm

1997 TD: 4590; 2007 freq.: 8291

(Origin:) German (*Böhm*), Dutch, and Jewish (Ashkenazic): ethnic or regional name for a native or inhabitant of Bohemia (now the western part of the Czech Republic), from Böhmen, German name of Bohemia (Middle High German Bōheim, Bēheim). (Etymology:) This derives its name from the tribal name Baii + heim 'homeland'. (History:) The Baii were a tribe, probably Celtic-speaking, who inhabited the region in the 1st century AD and were gradually displaced by Slavic settlers in the period up to the 5th century. The same tribe also gave their name to Bavaria (see Bayer). Bohemia was an independent Slavic kingdom from the 7th century to 1526, when it fell to the Habsburgs. In 1627 it was formally declared a Habsburg Crown Land, and by the Treaty of

Versailles it became a province of the newly formed Czechoslovakia in 1919. This is also found as a Swedish name.

Forenames: German 6%. ger: Kurt (11), Hans (9), Otto (6), Fritz (5), Gerhard (5), Horst (5), Bernd (3), Dieter (3), Helmut (3), Wolfgang (3), Erwin (2), Guenter (2).

Rodné mená (*forenames*), ktoré sú registrované pri priezviskách, sú často identifikátorom na zistenie pôvodu priezviska.

Ako je zrejmé z ukážky, vo výklade hesla (*explanation*) sa z hľadiska onomastickej teórie prelínajú rôzne aspekty výkladu pôvodu priezviska. Nerozlišuje sa medzi apelatívnym a propriálnym pomenovacím motívom tak, ako to poznáme napr. z onomastickej teórie Rudolfa Šrámka (porov. Šrámek, 2007), teda či ide o etymológiu východiskového apelatíva alebo propria (napr. rodného [krstného] mena, toponyma), z ktorého vzniklo priezvisko, alebo ide o určenie východiskového apelatíva alebo propria a onymickej motivácie priezviska (priezviská z rodných mien, podľa zamestnania, príbuzenských vzťahov, podľa pôvodu, priezviská prezývkového charakteru a pod.).

Poznámky k histórii priezvisk sa vzťahujú na doložené informácie o konkrétnom nositeľovi daného priezviska. Dozvieme sa napríklad, že americký spisovateľ Thomas Bell (1903 – 1961) sa pôvodne volal *Belejčák*. Jeho rodičia boli Rusíni a pochádzali z obce Nižný Tvarožec na Slovensku. Zaujímavá je história priezviska *Malay* rusínsko-ukrajinského pôvodu. Predkovia mnohých Američanov s týmto priezviskom a jeho variantmi *Maley*, *Mley*, *Malley* a *Mellay* prišli do Spojených štátov na začiatku 19. storočia z obcí Radvaň nad Laborcom a Zbudská Belá. Zaujímavé je, že priezviská *Malay*, *Málaj* sú v súčasnosti na Slovensku veľmi zriedkavé, častejšie sa vyskytuje podoba *Malej/Mlej*. Pri priezvisku *Warhol* sa okrem jeho pôvodu (rusínske *Varhol*, slovenské *Varhol'*, poľské *Warchol*) dozvieme, že jeho najznámejší nositeľ Andy Warhol (1928 – 1987) sa narodil ako *Andrew Warhola* slovenským prisťahovalcom rusínskej národnosti z dediny Miková v okrese Stropkov na Slovensku. Pôvodné rodičovské priezvisko *Varhola* si skrátil na *Andy Warhol* hneď na začiatku svojej kariéry, jeho bratia si však ponechali plný tvar amerikanizovaného priezviska.

2.2. Slovenské priezviská

Na tomto mieste sa treba pristaviť pri pojme „slovenské priezviská“. Ide vlastne o zavádzajúce označenie, pretože by muselo ísť o „autochtónne“, „domorodé“ priezviská, teda také, ktoré sa vyskytujú len v slovenčine, resp. len na Slovensku, a teda pochádzajú zo Slovenska, alebo ich nositeľmi sú len Slováci. Samozrejme, v databáze priezvisk to takto nie je a ani nemôže byť. Základný princíp vychádza z toho, či sa takéto priezvisko (resp. jeho možná slovenská ortografická podoba) na Slovensku vyskytuje. V databáze je evidovaný výskyt priezviska alebo jeho jazykové mutácie v danej krajine. Väčšina výkladov potom zahŕňa výskyt daného priezviska vo viacerých krajinách súčasne. Ako slovenské sú označené potom všeobecne

rozšírené priezviská ako *Martin, Daniel, Dávid*, priezviská, ktoré majú v slovenčine diakritiku, napr. *Šimon* (v databáze *Simon*), *Bartoň* (v databáze *Barton*), *Báleš* (v databáze *Bales*). Ďalej sú to priezviská s odlišným etymónom, napr. *Koch* germánskeho pôvodu a *Koch* slovanského pôvodu z *Kochan*, ďalej sú to priezviská rozšírené v slovanských jazykoch (*Novák, Malik*), latinského pôvodu (*Kaplan, Major, Fabian, Gall*), nemeckého pôvodu (*Furman*), maďarského pôvodu (*Farkaš, Šarkezi*). Absencia diakritiky v anglickej podobe priezvisk dáva často priestor na úvahy o apelatívnom etymóne, napr. *Holy* môže mať anglický alebo slovenský etymón: *holy/holý* (= svätý/nahý).

Identifikácia pôvodu nositeľa podľa priezviska v cudzom jazykovom prostredí je často komplikovaná aj z dôvodu hybridizácie priezvisk. Iveta Valentová poukazuje na túto skutočnosť v prípade priezvisk Slovákov v Maďarsku, resp. maďarských priezvisk na Slovensku. Podľa autorky niektoré maďarské priezviská sú frekventované aj na Slovensku, a preto nemožno s určitosťou vylúčiť slovenských predkov ich nositeľov, ktorých mohli pomenovať maďarským slovom v zmiešanom slovensko-maďarskom jazykovom prostredí alebo ich prímeno preložili do maďarčiny, alebo zapísali maďarským pravopisom (Valentová, 2015b, s. 73). I. Valentová ďalej píše, že jednoznačne sa nedá podľa priezviska určiť pôvod jeho nositeľa, ak je motivované rodným (krstným) menom, ktoré môže mať maďarskú podobu, napr. *Adámi* (*Adam*), *Gáspár* (*Gášpar*), *Jakab* (*Jakub*), *Jónás* (*Jonáš*), *Miklós* (*Mikuláš*), *Pál* (*Pavol*). Tieto priezviská mohli pomenúvať Maďarov, ale rovnako môže ísť o pomad'arčené priezviská Slovákov, pretože ide zväčša o starozákonné, biblické mená, ktoré boli a sú známe a používajú sa na oboch územiach (Valentová, 2015b, s. 325).

Pri priezviskách sa často nedá určiť jednoznačne etymón, na čo poukázala tiež I. Valentová pri skúmaní priezvisk Slovákov na území Maďarska. Píše, že iba zo slovného základu alebo formálneho tvaru priezviska sa nedá vždy jednoznačne určiť bez genealogického výskumu presná motivácia vzniku priezviska, pretože pri fungovaní priezvisk v komunikácii sa stáva irelevantnou (Valentová, 2015b, s. 73), napr. pri priezvisku *Balik* môže ísť o propriálny (z mena *Baltazár*) alebo apelatívny etymón (*balík*). Nejednoznačnosť určenia pôvodu môže prameniť aj z ambiguity etymónu, napr. pri amerikanizovanej forme priezviska *Chorba* môže ísť o pôvodne maďarské priezvisko (*csorba* = štrbavý) alebo o slovenské priezvisko (*čorba* = hustá polievka). Ďalšie výklady pôvodu uvádza I. Valentová, podľa ktorej mohlo priezvisko vzniknúť nielen z maďarského apelatíva *csorba* vo význame „medzera, štrbina“ ako prezývka podľa vlastností, ale môže ísť o apelatívum *csorba* slovanského pôvodu s významom „neduživý, chudý, ktorému niečo chýba“, resp. mohlo sa vytvoriť aj z vlastného mena *Csorba*, čo je maďarský názov obce *Širba*, takže by mohlo ísť aj o motiváciu pôvodom (Valentová, 2015a, s. 333). Niektoré ortoepické tvary priezvisk sa môžu vyskytovať v typologicky vzdialených jazykoch, používajúcich iný ortografický systém, napr. priezvisko *Ban* môže byť maďarského, slovanského, germánskeho, japonského, čínskeho, kórejského alebo vietnamského pôvodu.

2.3. Ortografické adaptácie priezvisk

Pri cudzích priezviskách z jazykov, ktorých grafická sústava má pôvod v latinke a obsahuje písmená s diakritikou, sa mená adaptujú do americkej angličtiny dvomi spôsobmi: vynechaním diakritiky alebo transkribovaním grafém s diakritikou. Dlhé vokály *á, é, í, ó, ú, ý* a palatálne hlásky *d', t', ñ, l'* sú v amerikanizovanom prepise bez diakritiky. Z pohľadu prepisu priezvisk sú zaujímavé grafémy *c, j, y, v, w*, grafémy s diakritikou *č, š a ž*, dvojzložková graféma *ch*. Slovenské priezviská so zložkami *dz, dž* sa v databáze nevyskytujú. Sú len pri poľských priezviskách (*Dziedzić, Dzikowski, Dzioba, Dziekan*). Pri prvom spôsobe sa stráca pôvodná ortografická podoba. Napr. pri priezvisku *Adamczak* môže ísť o poľský tvar priezviska *Adamczak* alebo slovenské *Adamčák*, za priezviskom *Adamick* sa môže ukrývať poľské priezvisko *Adamik*, ďalej české, resp. slovenské *Adamik/Adámik*, slovinské *Adamič* alebo chorvátske *Adamić*.

Rovnaké priezvisko môže mať dve variantné grafické podoby. Slovanské priezviská ako *Babič, Babic, Babić, Babicz* majú varianty *Babic* aj *Babich*, *Beneš* má tri grafické varianty *Benes, Benesch, Benesh*, rovnako *Beniš* sa vyskytuje vo variantoch *Benis, Benisch, Benish*. Za tvarmi *Balas a Balash* stoja priezviská *Balás, Balaš, Baláš, Balazs, Baláž, Baláž*, za variantmi *Banic, Banick a Bannick* stoja slovenské, české, poľské, chorvátske, srbské a slovinské priezviská *Banič, Banić, Baník, Bánik*.

Rovnakú grafickú podobu majú aj početné slovenské a české priezviská, napr. *Belak/Bellack* môže byť prepisom priezvisk *Belák, Beľák, Bělák*, za priezviskom *Belan/Bellan* môžu byť priezviská *Belán, Beláň, Belaň, Bělán* alebo aj chorvátske *Belan, Bjelan*. Pri priezviskách *Bucko, Butschko a Buchko* ide o prepis slovanských priezvisk *Bučko, Buczko*.

Príznačné je, že podobné slovanské priezviská majú často jeden tvar, resp. rovnaké varianty. Ortografické tvary *Buric, Burich, Burick, Burik* sú rôzne prepisy slovanských priezvisk, ako je slovenské *Burič, Burík, Búrik*, české *Buřič, Buřík*, ukrajinské a rusínske *Buryk*, chorvátske a srbské *Burić*, ale môže tu ísť aj o nemecké *Burisch*. Priezvisko *Cusick* môže byť amerikanizovanou adaptáciou poľského *Kusik*, českého *Kušík*, slovenského *Kúšik, Kušík*, chorvátskeho *Kusić* alebo srbského *Kušić/Ćušić*.

Graféma *c* stojí za hlásku *c*, napríklad pri priezviskách *Cvengros, Cyril*, hlásku *č* (*Cuba z Čuba*), *k* (*Coren z Koreň, Collar z Kolár*), *ts* (*Fetsko z Fecko, Jatsko/Yatsko z Jacko/Jačko*). Ak stojí graféma *c* pred *k*, môže ísť okrem prípadov zachovania pravopisu priezviska (napr. *Hricko, Holicky z Holický, Jacko z Jacko/Jačko*) o amerikanizovaný prepis *k*, napr. *Adamick* je zápis priezviska *Adamík*, *Balick* je zápis priezviska *Balík*, ďalej môže ísť o prepis *č*, napr. *Bucko* (z *Bučko*), *Chacko* (z *Čačko*), *Fecko* (z *Fečko*). Amerikanizovaný prepis priezviska má okrem tvaru *Czech* aj variant *Check*. *Bannick* môže byť okrem priezvisk *Banik, Baník, Bánik* aj prepisom priezviska *Banič*, ale aj chorvátskeho *Banić*, pri priezvisku *Burick* môže ísť o prepis slovanských priezvisk *Burič* aj *Burik*, českých *Buřič* aj *Buřík* alebo chorvátskeho

Burič. Kombinácia grafém *ck* je často prepisom *k* v priezviskách, napr. *Bellack* (z *Belák*), *Bendick* (z *Bendík*), *Billick* (z *Bílik*).

Grafému *č* nahrádza *c* (napr. *Adamcik* z *Adamčík*, *Babic* z *Babič*, *Baca* z *Bača*, *Cech* z *Čech*), *ch* (napr. *Chaban* z *Čaban*, *Adamchak* z *Adamčák*, *Buchko* z *Bučko*, *Check* z *Čech*, *Chacko* z *Čačko*, *Chizmar* z *Čižmár*, *Kaschak* z *Kaščák*), *ck* (napr. *Banick* z *Banič*, *Durick* z *Đurič*, resp. *Đurík*), *tch* (*Fetchko* z *Fečko*, *Patch* z *Pač*). Priezvisko *Čaban* má aj variant *Caban*. Hláska *cz* zastupuje grafému *č* len pri priezvisku *Czech*, ktorá sa zachovala nielen v etnonyme, z ktorého toto priezvisko vzniklo, ale aj v názve štátu *Czech Republic*, inak *cz* zachováva grafickú podobu najmä pri priezviskách poľského pôvodu (napr. *Czachor*, *Czapla*, *Czapiewski*, *Czarnecki*, *Czekaj* atď.).

Slovanské priezviská, ktoré sa začínajú grafémou *j*, majú spravidla dva grafické varianty, napr. *Jacko/Yacko*, *Jedinak/Yedinak*, *Jalen/Jellen/Yellen*, *Jasko/Yasko*, *Jonas/Yonas*, *Jakub/Yakub*.

Graféma *j* v priezvisku sa štandardne prepisuje prostredníctvom *y*, napr. *Buy-nak* (*Bujňák*, *Bujňak*, *Bujnák*), *Kraynak* (*Krajňák*), *Masley* (*Mašlej/Maslej*).

Amerikanizovaná transkripcia priezvisk s grafémou *š* ma podobu *s* (*Duris* z *Đuriš*, *Dusek* z *Dušek*) alebo *sh*, napr. *Babish* z *Babiš*, *Bartosh* z *Bartoš*, *Roshak* zo slovenského *Rošák*, ale môže tu ísť aj o poľský variant *Roszak* či nemecké *Roschak*, a vyskytuje sa prepis prostredníctvom *sch* (*Bartosch* z *Bartoš*).

Graféma *ž* sa v amerikanizovanom prepise vyskytuje v dvoch variantoch: ako *z* (*Blazey* z *Blažej*, *Zemla* zo *Žemľa*, *Ziga* zo *Žiga*, *Zilka* zo *Žilka*, *Zupan* zo *Župan*), *sh* (*Balash* z *Baláž* aj *Baláš*).

ZÁVER

Pri skúmaní cudzích priezvisk v americkej angličtine treba mať na pamäti tieto fakty: Transkripcia písmen s diakritikou do angličtiny pri vlastných menách má špecifiká v tom, že neexistuje jednotný prepis pri rovnakom jave. Každé priezvisko, ktoré má vo východiskovom jazyku písmeno s diakritikou, má viac ortografických variantov. Za jedným tvarom priezviska môžu byť rôzne priezviská z jedného alebo niekoľkých jazykov. Náznorným príkladom sú práve početné varianty priezvisk v slovanských jazykoch.

Bibliografia

BLANÁR, Vincent: Príspevok ku štúdiu slovenských osobných a pomiestnych mien v Maďarsku. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení 1950. 139 s.

BLANÁR, Vincent: Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky. Spisy SJS 6/2008. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied 2008. 77 s.

HANKS, Patrick (ed.): Dictionary of American Family Names. New York: Oxford University Press 2003. 2128 p.

ŽURČO, Peter: Variabilita a adaptácia priezvisk na Slovensku. In: Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine. Vedecký seminár. Bratislava 19. – 20. október 2000. Red. Ľ. Králik. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2002, s. 27 – 34.

KRÁĽ, Ábel: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Systematika a ortoepický slovník. Martin: Matica slovenská 2005. 424 s.

KRÁLIK, Ľubor (ed.): Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine. Vedecký seminár. Bratislava 19. – 20. október 2000. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2002. 181 s.

MAJTÁN, Milan: Naše priezviská. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2014. 195 s.

MOLDANOVÁ, Dobrava: Naše příjmení. Praha: Mladá fronta 1983. 296 s.

OLOŠTIAK, Martin: Transfonemizácia v kontaktovej vzťahu angličtina – slovenčina. In: Jazykovedný časopis, 2002, roč. 53, č. 2, s. 111 – 127.

Pravidlá slovenského pravopisu. 4., nezmenené vydanie. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 2013. 590 s.

ŠRÁMEK, Rudolf: Etymon, pojmenovací motív a význam vlastných jmen. In: Jezikoslovni zapiski, 2007, roč. 13, č. 1 – 2, s. 459 – 469.

VALENTOVÁ, Iveta: Pôvod priezvisk Veňarčanov – A vanyarci vezetéknevek eredete. In: Duchovná a sociálna kultúra menších v majoritnom prostredí. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie venovanej životnému jubileu etnografa Ondreja Krupu. Eds. A. Kováčová – A. Uhrinová. Békešská Čaba: Výskumný ústav Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku 2015a, s. 323 – 364.

VALENTOVÁ, Iveta: Z priezvisk pôvodom slovenských rodín v Békešskej Čabe. In: A. Divičanová – J. Chlebnický – T. Tušková – A. Uhrinová – I. Valentová: Čabianske priezviská. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku 2015b, s. 73 – 153.

Internetové zdroje

Slovenské zahraničie. Portál Slovákov vo svete. Dostupné na: <https://www.slovenskeza-hranicie.sk/sk/stranka/55/spojene-staty-americke>. [cit. 29. 03. 2021]

Databáza priezvisk na Slovensku (stav v roku 1995). Dostupné na: https://www.juls.savba.sk/durco_priezviska.html. [cit. 29. 03. 2021]

Surname Location Reference Project. Dostupné na: <http://www.slovakinstitute.com/SLRP%20Web/Index%20SLRP.htm>. [cit. 29. 03. 2021]